

Annotálási útmutató

Tokenizálás, morfológia

1. A feladat

Az annotáció első fázisában a tokenizálást és a morfológiai elemzést végezzük el. A tokenizálás a szöveg elemzendő egységekre (tokenekre) bontását jelenti, ebben a lépésben tehát a mondat- és szóhatárokat állapítjuk meg. A morfológiai elemzés során az egyes szóalakok elemeit (morfémáit) és a hozzájuk tartozó morfoszintaktikai jegyeket adjuk meg. Az annotálást egy erre a célra készített felületen végezzük, ahova a szövegfájlokat már előfeldolgozott formában töltjük be.

2. A felület

A felület megnyitásához Java környezet szükséges, ami letölthető innen:

<https://www.java.com/en/download/>

(Letöltés után telepítsük!)

Fontos, hogy a DocBuildert olyan mappába töltsük le, aminek a nevében nincs ékezet vagy szóköz! A DocBuilder2.jar indítása után egy böngésző ablakban nyílik meg a felület. (Ha a program nem nyitja meg magától a böngészőt, akkor nyissuk meg külön, és írjuk a címsorba: <http://localhost:8000/> Ez tipikusan Linux rendszereknél fordul elő.)

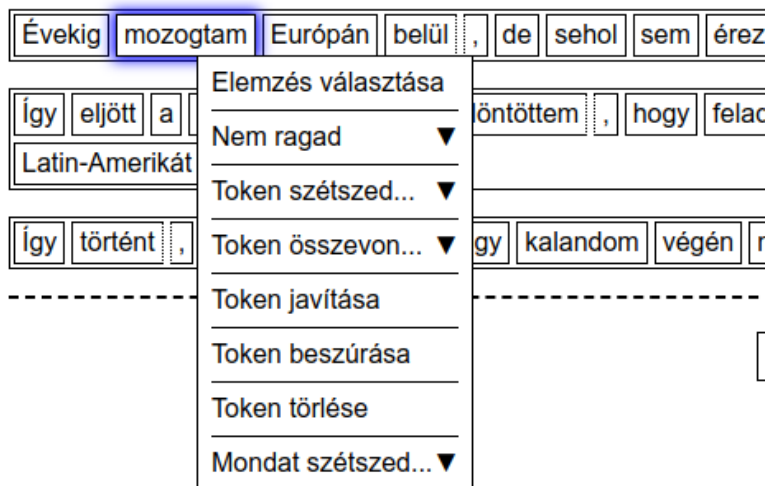
A "Megnyit" opciónál válasszuk ki az annotálandó xml fájlt!

A felső menüsorban lehet váltani a táblázatos és a normál (szöveges) nézet között. A táblázatos nézet célja egyrészt az áttekintés, másrészt a gyorsmentés. Az annotálást érdemes mindig a táblázatos nézetben kezdeni. A táblázatban az e-magyar által javasolt elemzések jelennek meg. Ezeket a sor végén a pipára kattintva tudjuk egyszerűen elmenteni, ha helyesek. A könnyű szavak megtalálását segíti az is, hogy kékkel vannak színezve azok a szavak, amikhez az e-magyar csak egyféle elemzést rendelt. (Megjegyzés ehhez: ritkán, de előfordul, hogy az e-magyar csak egy elemzést ad, de az nem jó. Ne mentsd automatikusan a kék szavakat!)

A könnyű szavak gyorsmentése után érdemes visszaváltani normál szöveges módba, és ott megnézni a nehezebb szavakat. A táblázatos nézetben elmentett szavak a normál nézetben is fehérek lesznek, és fordítva.

Az annotálás befejezésével a táblázatos nézetben lehet egyszerűen átnézni a munkátokat.

A szavakra kattintva a következő funkciók érhetők el:

- Elemzés választása

A felugró ablakban megjelennek az e-magyar által javasolt elemzések, ezek közül a pipára kattintva (azt zöldítve) kell kiválasztani a helyeset. Ha nincs helyes elemzés, akkor az utolsó üres sorban kézzel kell azt megadni. Választásunkat az "Element" gombra kattintva mentjük el! Az "új elemzés" gombra akkor van szükség, ha nincsenek a szóhoz javasolt elemzések (mert javítottuk a tokenizálást), ekkor a gombra kattintva elküldhetjük az újonnan keletkezett tokenet az e-magyarnek elemzésre. (Ehhez a funkcióhoz internet kapcsolat szükséges!)

- Ragadás

Ragadó tokenek (pl. írásjelek) esetén itt kell megadni, hogy melyik szomszédos szóhoz ragad a token. (Azaz eredetileg melyik szóval volt egybeírva, pl. írásjel előtti szó jobbra ragad, maga az írásjel balra.)

- Token szétszedése

Helytelen egybeírás esetén szétszedhetjük a tokenet két tokenre.

- Token összevonása

Helytelen különírás esetén összevonhatjuk az egybe tartozó tokeneket.

- Token javítása

A hibás tokeneket itt lehet javítani. Irodalmi szöveg esetén csak a nyilvánvalóan sajtóhibákat javítjuk, a többi szövegtípusnál minden helyesírási és gépelési hibát, kivéve, ha az - vélhetően - szándékos (pl. stílusparódia).

- Token beszúrása, törlése

Tokenet beszúrni az aktuális token elé és után is lehet.

A tokenek módosítása (szétszedés, összevonás, javítás) vagy új token beszúrása esetén a program automatikusan lekéri az új elemzést az e-magyartól. A manuális új elemzésre akkor van szükség, ha ez az internetkapcsolat hiánya miatt elmaradt.

- Mondat szétszedése / Mondat összevonása (a doboz sarkánál található fogaskerékre kattintva)

Egy dobozba csak egy mondat tartozhat. Ha a mondatokra szedés hibás, azt is javítani kell.

3. Tokenizálás

Külön tokennek számít:

- mondatvégi és mondatközi írásjel
- idézőjel
- zárójel, kivéve szón belül, pl. alak(ok)
- -e kérdő partikula (kötőjellel egyben maradva)
- Gondolatjel, és minden egyéb írásjel, ami eredetileg sem tapadt a szomszédos szavakhoz

Nem számít külön tokennek:

- emotikont alkotó írásjelek
- rövidítések, dátumok pontjai
- koordinált elő- vagy utótagot jelző kötőjel, pl. *elő- vagy utótag*
- szóközi kötőjel, perjel, pl. *Budapest-Szeged, és/vagy*
- összetett írásjelek, pl. *?!, ...*

4. Morfológiai elemzés

Token: oknyomozó			
Lemma	Részletes	Egyszerű	
oknyomozó		[/Adj][Nom]	☐
oknyomozó	oknyomozó[/Adj Attr] + [Nom]	[/Adj Attr][Nom]	☐
oknyomozó	ok[/N] + nyomozó[/N] + [Nom]	[/N][Nom]	☐
oknyomozó	ok[/N] + nyomoz[/V] + ó[_ImpfPtcp/Adj] + [Nom]	[/Adj][Nom]	☒
oknyomozó	ok[/N] + nyom[/N] + oz[_NVbz_Tr:z/V] + ó[_ImpfPtcp/Adj] + [Nom]	[/Adj][Nom]	☐
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐

A morfológiai elemzésnél minden szóhoz 3 kitöltendő mező tartozik:

- Lemma (szótő)

Itt nem megyünk vissza az “abszolút” tőig, azaz nem választjuk le a képzőket. A fő szempont, amit tartunk szem előtt az, hogy a szótőnek és az egyszerű elemzésnek (POS-tag) egyértelműen meg kell határoznia a szóalakot.

- Részletes

Itt adjuk meg a szóelemeket és a hozzájuk tartozó morfológiai jegyeket. A részletes elemzésnél a fő kérdés az, hogy meddig elemezzünk egy-egy szót. Az általános elv az, hogy addig, ameddig a szó jelentése szerint ennek értelme van. A fenti *oknyomozó* példában az ok[/N] + nyomoz[/V] + ó[_ImpfPtcp/Adj] + [Nom] a jó választás, mert az *ok+nyomozó* összetétel transzparens, továbbá a *nyomozó* ebben az esetben egy igéből képzett melléknév. A *nyomoz* igét azonban már nem indokolt visszavezetni a *nyom*-ra, mert itt már jelentésváltozás történt, a *nyomoz*-t már nem tekintjük a *nyom*-ból képzett igének (bár etimológiailag nyilván köze van hozzá).

Az írásjelekhez és idegen szavakhoz nem tartozik részletes elemzés. Más esetben azonban nem lehet üres ez a mező! Az e-magyar néha ad olyan kimeneteket, ahol a részletes elemzés nincs megadva (l. oknyomozó példa első sorát), ezt soha ne válasszuk, ha nincs más lehetőség, kézzel kell megadni a részletes elemzést.

Az allomorfokat az eredeti morfémával együtt adjuk meg tő[/szófaj]=tőallomorf alakban:

Token: **fürödnek**

Lemma	Részletes	Egyszerű	
fürdik	fürdik[/V]=füröd + nek[Prs.NDef.3Pl]	[/V][Prs.NDef.3Pl]	☒
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	☐

Új elemzés

Elment

- Egyszerű

Az egyszerű mezőbe a (végső) szófajcímke és a szó morfológiai jegyei kerülnek, de itt már egy szóalakként kezeljük a szót, nem tüntetjük fel az elemeit.

Az e-magyar kódlistája leírással és példákkal itt található:

https://e-magyar.hu/hu/textmodules/emmorph_codelist

A kódlistából hiányzik a -ka/-ke kicsinyítő képző kódja. Ezt a -cska/-cske mintájára adjuk meg kézzel: [_Dim:kA/Adj]

Szintén hiányzik az -l denominális igeképző, ennek kódja a -z denominális igeképző mintájára:

- [_NVbl_Tr:/V] -- ha tranzitív (pl. update-el vmit)
- [_NVbl_Ntr:/V] -- ha intranszitiv (pl. blogol)

5. Általános kérdések

- Képzett szavak

A kódlistában szereplő képzőket általában jelöljük, kivéve ha a szóalak jelentése eltér a szóelemek kompozicionális jelentésétől, vagy annál absztraktabb pl.:

házasság -- nem *házas* + *ság* (kivéve, ha valóban a *házas* tulajdonsággal való rendelkezést jelenti)

tudás -- nem *tud* + *ás* (kivéve, ha nem általános jelentésben használjuk, hanem konkrétan valaminek a tudásáról beszélünk)

Akkor sem elemezzük külön az -ó/-ő melléknévképzőt, ha a szó főnévként szerepel, pl. *olvasó*, *fürdő(hely)*

Erről részletesebben ld.: [Képzők](#)

- Összetett szavak

Az összetett szavak elemeit mindig jelöljük, ha a kapcsolat köztük látható, és levezethető belőle a szó jelentése: pl. *kávéfőző*, *kertajtó*, *kutyavásár*

Egy szóalaknak tekintjük azokat az összetételeket, ahol az összetett szó jelentése eltér az elemekből nyelvtanilag értelmezhető szó szerinti jelentéstől: pl. *lóhalálában*, *tagbaszakadt*

- Nyelvjárási, gyereknyelvi, hibás kiejtést utánzó alakok

Az eredeti tokent ne javítsuk ki, de szótőnek a normalizált alakot adjuk meg, és ennek megfelelően elemezzünk!

Pl.: (Egri csillagok 1. fejezet)

- Dördő - mondja a fiúnak - , **uttyunk** .

Token: **uttyunk**

Lemma	Részletes	Egyszerű	
utty		[V][Prs.NDef.1PI]	☐
úszik	úszik[V]=utty + unk[Sbjv.]	[V][Sbjv.NDef.1PI]	☒

Új elemzés Elment

- Nem produktív képzők

A nem produktív képzőket nem elemezzük, az ilyenekkel képzett szavakat tőszavaknak tekintjük. (Pl. a *futkos* alakot már nem elemezzük tovább a *fut* tőig, mert nem produktív képzővel létrehozott alak.)

- Alkalmi szófajváltás

Az úgynevezett alkalmi szófajváltást nem jelöljük a morfológiai annotációban. Ez a szintaxis körébe tartozik.

Pl.:

*Abban az időben nem volt ritkaság a **török** az utakon.*

→ A *török* elemzése [/Adj|nat][Nom], függetlenül attól, hogy itt alanyi szerepben áll.

Ez alól kivételt képez az az eset, amikor metanyelvi funkcióban használunk egy egyébként nem főnévi szóalakot (pl. *megálljt parancsol*), ebben az esetben főnévnek címkézzük azt.

Nem tartoznak ide a már lexikálisan is főnevesült képzett szavak, mint pl. a foglalkozásnevek (*kutató*).

- Tulajdonnevek

A tulajdonnevek lemmája mindig nagybetűs.

• Esetrag nélküli névelem-tagok

A többtagú nevek esetén csak az utolsó tagon jelöljük az esetragot (a nominativust is), a megelőző tagokat eset nélküli főnévnek (vagy melléknévnek) címkézzük, pl.:

Kovács[/N] Jánost[/N][Acc]

Pázmány[/N] Péter[/N] Katolikus[/Adj] Egyetemen[/N][Supe]

Ez érvényes azoknál a földrajzi neveknél is, amelyeknek köznévi tagjuk is van, pl.:

Kiss[/N] János[/N] altábornagy[/N] utcában[/N][/Ine]

• Összetett földrajzi nevek

Jelöljük az összetételi tagokat, ha:

- az egyik elem köznévi, pl.: *Földközi-tenger, János-hegy*
- mindkét elem értelmezhető önállóan, pl.: *Dél-Amerika*

Nem kezeljük összetett szóként, ha nincs köznévi tagja, és az elemek nem értelmezhetők önállóan, pl.: *Új-Zéland*

• címek

A címeket speciális főnévi csoportoknak tekintjük, ezért a címek utolsó szavát minden esetben főnévi ([/N]) címkével jelöljük (hozzátéve az esetleges esetragot). A cím többi szava [/X], azaz nem elemzett címkét kap.

Pl.: *Nézd[/X] ,[/X] ki[/X] van[/X] itt[/X] ![/N] + [Nom]*
Jojo[/X] + nyuszi[/N] + ban[/Ine]

- Idegen szavak

A hosszabb idegen nyelvű szövegrészeket szavait nem elemezzük ([/X]) címkét kapnak.

Pl.: *Ordnung[/X] muss[/X] sein[/X]*

A magyar szövegbe illeszkedő idegen szavaknál viszont lehetőség szerint megadjuk a szófajt, és az elemzést is (ha magyarul van ragozva). Az idegen tulajdonneveket is a magyar tulajdonnevekhez hasonlóan elemezzük

Pl.: *taco*[/N]=*tacó* + *s*[_Adjz:s/Adj] + [Nom]

Az idegen nyelvű kifejezések rövidítésére az [/X|Abbr] címkét használjuk.

Pl.: *Mr.* [/X|Abbr] *Smith* [/N]

- Számok

A számok számjegyeit (az e-magyarral ellentétben) nem elemezzük külön tagokként.

1[/Num|Digit] + 2[/Num|Digit] + 3[/Num|Digit] helyett:

123[/Num|Digit] a helyes elemzés

Ez igaz a törtszámokra is, egy tokenként, [/Num|Digit] címkével elemezzük őket:

3,6[/Num|Digit]

6. Specifikus kérdések (Gy. I. K.)

- Létigék és kopulák

A létigék és kopulák töve *van* vagy *lesz*, az alakjuktól függően:

van-*, *vol-*, *vagy-* → *van

le-*, *lesz-* → *lesz

A ***lehet*** szóalak lehetséges elemzései:

- ***lesz*[/V]=*le* + *het*[_Mod/V] + [Prs.NDef.3Sg]**
ha létige vagy kopula
- ***lehet*[/V] + [Prs.NDef.3Sg]**
ha modális segédige

A ***volna*** szóalak elemzése:

- ***van*[/V]=*vol* + *na*[Cond.NDef.3Sg]**
minden esetben

A ***levő/lévő*** elemzése:

lesz[/V]=lev+ő[_ImpfPtcp/Adj]=ő+[Nom]

A *való* elemzése:

van[/V]=val+ó[_ImpfPtcp/Adj]=ó+[Nom]

- [Det|Pro] vs. [N|Pro]

Az *ez/az* mutató névmásokat [Det|Pro]-nak címkézzük a következő szerkezetekben:

ez a hely, az az ablak

Minden egyéb esetben az *ez/az* mutató névmások címkéje [N|Pro].

A *valami* névmást [Det|Pro]-nak címkézzük, ha közvetlenül főnév előtt áll, pl.:

mint valami máglya

- Vonatkozó névmások

Az *akkor* szóalak lehetséges elemzései:

- **akkor[/Cnj]**
feltételes mondatban, ha nem időre vonatkozik:
Ha felkészülsz, akkor nem lesz gond.
- **az[/N|Pro]=ak + kor[Temp]**
ha főnévre utal:
Szeretem a karácsonyt, mert akkor együtt van a család.
- **akkor[/Adv]**
ha partikula:
Akkor ideje indulni!
- **akkor[/Adv|Pro]**
egyébként (ha vonatkozó névmás)

Az *amikor* szóalak lehetséges elemzései:

- **ami[/N|Pro|Rel] + kor[Temp]**
ha főnévre utal:
Ez volt az a nap, amikor...
- **amikor[/Adv|Pro|Rel]**
egyébként (ha vonatkozó névmás)

A többi vonatkozó névmásnál is ezek mintájára járunk el. Némely ragozott alaknál lehetséges még a [/Det|Pro]-s elemzés, pl.:

attól *a naptól kezdve...*
az[/Det|Pro]=at + tól[Abl]